

BİR NABLUS MUHAREBESİ HİKÂYESİ

Fatih Turgay Eldem *

Özet

Birinci Dünya Savaşının sona ermesini, Osmanlı İmparatorluğu için süratlendiren Nablus (Megiddo) Muharebesi (Hezimet), 18 Eylül- 31 Ekim 1918 tarihleri arasında Filistin Cephesinde, Osmanlı İmparatorluğu adına Yıldırım Orduları Grubu ile Britanya İmparatorluğu adına İsyançı Arap Ordusu desteğindeki Mısır Seferi Kuvveti arasında yapıldı. Edmund Allenby'nin komutasındaki Mısır Seferi Kuvvetinin çoğunluğu Çanakkale Muharebelerinden Mısır'a dönen ve yeniden organize edilen Britanya, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hint Ordularından oluşmaktayken, Otto Liman von Sanders'in komutanlığını yaptığı Yıldırım Orduları Grubu ise 4., 7. ve 8. Osmanlı Ordularından meydana gelmekteydi. Karargâhı El-Salt'ta (Ürdün) bulunan 4. Ordunun başında Cemal (Mersinli) Paşa, Karargâhı Nablus'da (Batı Şeria) olan 7. Ordunun başında Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa ve Karargâhı Tul Kerm'de (Batı Şeria) yerleşik 8. Ordunun başında da Cevat (Çobanlı) Paşa vardı. Muharebenin sonunda 4. Ordu El-Mefrak İstasyonunda (Ürdün), 7. Ordu Feria Vadisinde (Batı Şeria) ve 8. Ordu Mesudiye Geçidinde (Batı Şeria) vb. yerlerde, Britanya ve Avustralya uçakları tarafından bombalanması sonucunda imha edilmiş; El-Nasıra'daki (İsrail) Yıldırım Orduları Grubu Genel Karargahında bulunan von Sanders ise Çöl Atlı Kolordusu kuvvetlerine esir düşmekten son anda kurtulmuştur. Yıldırım Orduları Grubu ölü, kayıp ve esir olmak üzere yaklaşık 100.000 asker zayıt vermiştir.

Fakat Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu muharebede kazandığı tecrübelerle dayanarak, Büyük Taarruzu, Allenby'nin yaptığı gibi planlamış ve uygulamıştır. Ayrıca Nablus Muharebesinde, geri çekilen birliklerin havadan bombardımanla çok zarar görmesi nedeniyle hava gücünün önemini kavramıştır. Bu nedenle Kurtuluş Savaşından sonra Türk Hava Kurumu'nu kurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Mersinli Cemal Paşa, von Sanders Paşa, Şerif Faysal, Nablus

* Dış Ticaret Uzmanı, T. C. Ekonomi Bakanlığı, eldemf@ekonomi.gov.tr.

A NARRATIVE OF THE BATTLE OF NABLUS

Abstract

The Battle of Megiddo which accelerated the termination of the World War One for the Ottoman Empire was fought between Yildirim Army Group, on behalf of the Ottoman Empire, and Egyptian Expeditionary Force supported by Rebellious Arab Army, in the name of the British Empire, between September 18th and October 31st, 1918 in the Sinai and Palestine Campaign. The most of the Egyptian Expeditionary Force under the command of Edmund Allenby was made up of the British, Australian, New Zealand and Indian Armies that had returned from the Gallipoli Campaign. The Yildirim Army Group commanded by Otto Liman von Sanders consisted of the 4th, 7th, and 8th Ottoman Armies. The 4th Army headquartered in Al-Salt, Jordan and its commander was Jamal (Marsinli) Pasha. Headquartered in Nablus, West Bank, the commandant of the 7th Army was Mustapha Kamal (Ataturk) Pasha. Javat (Chobanli) Pasha was in command of the 8th Army headquartered in Tul Karm, West Bank. At the end of the battle, the 4th, 7th and 8th Armies were all destroyed by the British and Australian aeroplanes' bombings in such places as Al-Mafraq station, Valley of Faria and Masudiya Crossing respectively. Von Sanders who general-headquartered in Nazareth, Israel narrowly escaped from being captured by the troops of Desert Mounted Corps. Consequently, the Yildirim Army Group suffered a total of 100.000 casualties including dead, missed and prisoner.

However, having taken lesson from this battle, Mustapha Kamal Ataturk, the founder of Republic of Turkey, planned and implemented the Great Offensive of War of Independence so as Allenby did. He also realised the importance of air force as a result of extreme suffering of retreating armies from aerial attacks. Thus, after concluding the Independence War successfully, he established the Turkish Aeronautical Association.

Keywords: Mustapha Kamal Pasha, Marsinli Jamal Pasha, von Sanders Pasha, Sharif Faisal, Megiddo

Mısır'ı Anadolu'ya bağlayan doğal bir yol üzerinde bulunan Megiddo Ovası ve civarında çok eski tarihlerden beri birçok savaş yapılmıştır. Hıristiyan inancına göre Megiddo (Armageddon) ahir zamanda iyiliğin (İsa Mesih) ve kötülüğün (Deccal) savaşıacağı yerdir. Bu nedenle Batı literatüründe bu bölgede yapılan önemli (kesin sonuçlu) savaşlar, hep bu yerin adıyla anılmaktadır. Mesela Mısır

Firavunu 3. Tutmos, Megiddo'da, Kenanlı (bugünkü İsrail ve Filistin) şehir devletleriyle M.Ö. 15. Yüzyılda bir savaş yapmış ve onları yenerek, Mısır İmparatorluğunu en geniş topraklara kavuşturmuştur. Yahudiler Tevrat'a göre, Mısır'dan çıktıktan sonra kırk çöllerde dolaşmış ve M. Ö. 13. Yüzyılda Eriha'nın karşısından Ürdün Nehri'ni geçerek, Kenan'a girmişlerdir. Yine Tevrat'ta bahsi geçen Mısır Firavunu 2. Neko, M. Ö. 7. yüzyılda Babillilerle savaşmak için Karkamış'a giderken yolda, Yahuda Krallığı'nı burada yenmiş ve krallığı kendi kontrolüne almıştır. Megiddo'nun yakınında (Taberiye Gölü'nün batısında) 1187'de yapılan Hittin Savaşında Eyyubi Sultanı Selahattin, Haçlıları yenerek, Kudüs'ü haçlılardan geri almıştır. 1260 yılında Megiddo Ovası'nda, Ayn Calut denilen yerde Memluk Sultanı Kutuz, Moğol İmparatorluğunu yenerek, Moğolların ilerleyişini ilk defa kalıcı olarak durdurmuştur. 1799'da Napolyon, Akdeniz kıyısındaki Akka Kalesi'ni aylarca kuşatmış, fakat başarılı olamayınca, Mısır ve Suriye'yi işgal etmekten vazgeçmiştir¹.

Nablus (Megiddo) Muharebesi (Hezimet) de 18 Eylül-31 Ekim 1918 tarihleri arasında bu bölgede, Osmanlı İmparatorluğu adına Yıldırım Orduları Grubu (YOG) ile Britanya İmparatorluğu adına İsyancı Arap Ordusunun (İAO) desteğindeki Mısır Seferi Kuvveti (MSK) arasında yapıldı. Bu muharebenin sonucu da kesin yenilgiydi ve Osmanlı İmparatorluğu'nu, Birinci Dünya Savaşını nihayete erdirmeye yaklaştırmıştı.

Nablus Muharebesi, İngiliz dilindeki resmi ve resmi olmayan yayınlarda hayli genişçe işlenmiş bulunmaktadır. Fakat bu konuda resmi ve resmi olmayan Türkçe yayın çok azdır.² Bunda, bu

¹ Eric Cline, *The Battles of Armageddon: Megiddo and the Jezreel Valley from the Bronze Age to the Nuclear Age*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.

² Bu muharebeyle ilgili başlıca yayınlar şunlardır:

Falls, Cyril, *Armageddon 1918*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003; Perret, Bryan, *Megiddo 1918 - The Last Great Cavalry Victory*, [Osprey Military Campaign Series 61], Oxford: Osprey Publishing Ltd, 1999; Önalp, (E) Gen. Kamil, Üstünsoy, (E) Alb. Hilmi, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi*, 4. Cilt, 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi,

muharebenin arşivinin çoğunun kaybolmuş olmasının yanında, ATASE arşivlerine ulaşmakta yaşanan malum zorluklar ve hakim Türk milliyetçi söylemin askeri yenilgileri görmek istememesi etkindir. Bu makale, söz konusu muharebe konusunda Türkçe yayın açığını kapatmak için objektif bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Makalenin ilk bölümünde Yıldırım Orduları Grubu, Mısır Seferi Kuvveti ile İsyancı Arap Ordusunun kurulmaları ve 18 Eylül 1918'deki tertiplenmeleri hakkında bilgi verilecek, Britanya ve Osmanlı ordularının saldırı ve savunma yöntemleri aktarılacaktır. Muharebe üç safhaya ayrılarak, gün be gün cereyan eden olaylar anlatılacak; en sonda da muharebenin sonuçları belirtilecektir.

YOG, MSK ve İAO'nun kuruluşu:

Ocak 1916'da Çanakkale Cephesi'nin boşaltılmasından sonra, Britanya, ANZAC ve Hint ordularından birlikler Mısır'a geldiler. Bu kuvvetlere daha sonra gelen sömürge askerleri de katıldı.10 Mart 1916'da bu birliklerden, General Archibald Murray tarafından karargâhı Kahire'de olmak üzere MSK oluşturuldu³. Bu kuvvetin ilk amacı Süveyş Kanalı'nı savunmaktı. Fakat Aralık 1916'da, Britanya hükümetinin değişmesiyle beraber, savaşın daha etkili ve daha enerjik bir şekilde devam ettirilmesinin hükümet tarafından talep edilmesinin sonucunda,amaç saldırıya döndü⁴.

YOG ise karargâhı Halep'te olmak üzere, 15 Temmuz 1917'de kurulacaktı. YOG'un "başına, Alman prensiplerine göre teşkil edilmiş bir ordular grubunun kurmay heyeti, bir Alman grup kumandanı ve neredeyse tamamen Alman olan [65 Alman ve 9 Osmanlı] subaylarla birlikte geçecekti."⁵ Böylece Almanya artık Osmanlı ordusunun

1986. Bu muharebeyle ilgili Necip Fazıl Kısakürek, Kadir Mısıroğlu, Mustafa Armağan, vb.'nin objektif denemeyecek yayınları da mevcuttur.

³ Michael J. Mortlock, *The Egyptian Expeditionary Force in World War I*, Jefferson: McFarland & Co. Publishers, 2011.

⁴ Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 382.

⁵ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, 2. Baskı, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 232.

işleyişine el atmış oluyordu. Bu nedenle Osmanlı subayları, bir Alman kuruluşu olarak gördükleri Yıldırım'a başından beri itimat etmeyecek⁶; Alman ve Osmanlı subayları arasında sürtüşmeler hiç eksik olmayacaktı. YOG'un ilk amacı Bağdat'ı İtilaf Devletlerinden geri almaktı. Ancak MSK'nin, saldırmak için Sina-Filistin Cephesini sürekli takviye etmesi nedeniyle bu amaçtan vazgeçilerek YOG, Sina-Filistin Cephesinin savunmasına kaydırıldı⁷.

Liderliğini Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in yaptığı İAO, 5 Haziran 1916'da ilk saldırısını yaptığı zaman, Şerif Hüseyin'i destekleyen bazı kabile savaşçılarından meydana gelmekteydi⁸. Şerif Hüseyin'in dört oğlundan üçü, (Faysal, Ali ve Abdullah) bu ordunun 1916'nın sonunda oluşturulan Kuzey, Güney ve Doğu Arap Ordularının başına geçmişti⁹. Amaçları, İtilaf Devletlerinin yardımıyla Aden'den Halep'e kadar bağımsız bir Arap Krallığı kurmaktı.¹⁰

MSK'nin Sina-Filistin Cephesine ilk saldırısı 23 Aralık 1916'da Sina Yarımadası'ndaki Mağdaba Muharebesiyle başladı. Arap Kuzey Ordusu (AKO) ile beraber 18 Eylül 1918'e kadar güneyde Akabe Körfezi'ne, doğuda Araba Vadisi'ne, kuzeyde de Yafa-el-Bire hattının kuzeyine gelmişlerdi.

YOG, MSK ve AKO'nun tertiplenişi:

Başkomutanlığını El-Nasıra'da Alman Orgenerali Liman von Sanders'in yaptığı Yıldırım Orduları Grubu, 18 Eylül 1918'de aşağıdaki gibi örgütlenmişti¹¹:

⁶ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 236.

⁷ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 238.

⁸ David Nicolle, *Lawrence and the Arab Revolts*, [Men at Arms: 208], Oxford: Osprey Publishing Ltd, 2004, ss. 14-15.

⁹ Nicolle, *a.g.e.*, s. 18)

¹⁰ Biographical Information, http://www.kinghussein.gov.jo/sharif_hussein.html, Son erişim tarihi, 14/08/2015

¹¹ (E) Gen. Kamil Önalp, (E) Alb. Hilmi Üstünsoy, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi*, 4. Cilt, 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1986, ss. 616-617.

8. Ordu: Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa idi ve karargâhı Tul Kerm'deydi. Bağlı birlikleri ise Albay Refet (Bele) komutanlığında 22. Kolordu, Alman Albay von Oppen komutanlığında Sol Kanat Grubu ile Kafkas Süvari Tugayı idi.

7. Ordu: Komutanı Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'ydı ve karargâhı Nablus'da idi. Bağlı birlikleri ise Albay İsmet (İnönü) komutanlığında 3. Kolordu, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa komutanlığında 20. Kolordu idi.

4. Ordu: Komutanı Cemal (Mersinli) Paşa idi ve karargâhı El-Salt'taydı. Bağlı birlikleri ise Albay Ali Fuat (Erden) komutanlığında 8. Kolordu, Albay Esat komutanlığında Şeria Grubu ile Albay Şevket komutanlığında 2. Kolordu idi.

Başkomutanlığını Ramle'de General Edmund Allenby'nin yaptığı Mısır Seferi Kuvveti ise 18 Eylül 1918'de aşağıdaki gibi kurulmuştu¹²:

20. Kolordu: Komutanı Tümgeneral P. W. Chetwood idi. El-Bire civarında ve Osmanlı 7. Ordusu karşısında yer almıştı.

21. Kolordu: Komutanı Korgeneral E. S. Bulfin idi. Yafa civarında ve Osmanlı 8. Ordusu karşısında tertiplenmişti.

Chaytor Grubu: Komutanı Tümgeneral E. W. Chaytor idi. Eriha civarında ve Osmanlı 4. Ordusu karşısındaydı.

Çöl Atlı Kolordusu: Komutanı Tümgeneral H. G. Chauvel idi. Lid-Yafa arasında ve 21. Kolordunun arkasında bulunuyordu.

Bu kolordular içinde Britanyalı, Fransız, Hint, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı birlikler mevcut idi. Bu tarihte MSK 57.000 tüfek, 12.000 kılıç ve 540 toptan ibaret idi¹³. MSK'nin hava filosunda bulunan Bristol avcı uçakları ile bir adet dev Handley-Page bombardıman uçağı, Alman keşif uçaklarından çok üstündü¹⁴. Doğu Akdeniz'de İtilaf Devletleri ablukası vardı. YOG'un kuvvetini karşılaştırmak için bu nitelikte veriler mevcut değildir. Fakat kesin olan, MSK'nin süvarisi ve uçak filosu, YOG süvarilerine ve uçak filosuna nitelik ve nicelik olarak çok üstündü.

¹² Önalp, *a.g.e.*, s. 615.

¹³ Murat Çulcu, *Arşivi Kaybolan Savaş*, İstanbul:Kastaş Yayınevi, 2009, s. 342.

¹⁴ Cyrill Falls, *Armageddon 1918*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003, s. 17-23.

Karargâhı Ebu el-Lesen'de bulunan AKO ise 18 Eylül 1918'de, Şerif Faysal liderliğinde ve eski bir Osmanlı paşası olan Nuri el-Said Paşa'nın başkomutanlığında, Amman'ın doğusundaki Kasr el-Azrak'ta bir üs kurmuştu. Bu üste bulunan kuvvetler, Filistin Cephesinde Osmanlı ordusunun emrinde savaşıırken esir düşen veya firar eden Arap subay ve erlerinden, Arap kabile savaşıçılarında oluşuyordu¹⁵.

Britanya'nın saldırı yöntemleri ve MSK:

1918 yılının yazında İstanbul'da, Genelkurmay Başkanlığınca basılıp dağıtılan ve tecrübeli bir subayın diğere subaylara verdiği konferansın notlarını içeren kitapçıkta şu tespitler yapılmıştı:

İngiliz saldırısının başlıca belirginleşmiş özelliğı daha saldırı başlamadan önce bütün ayrıntılarıyla belirlenen ve tespit edilen bir planın uygulanmasında görünen ısrardır. İmkân oranında talih ve rastlantıya bir şey bırakılmaz. Dolayısıyla küçük rütbeli kumandanların hareket serbestliğı sınırlıdır. ... Yedek kuvvetleri ancak plana uygun şekilde kullanılabilir ve görevlendirilir. Yarma savaşıları sırasında özellikle tümenlerden oluşan sevk ve idare yedeğı hazır bulundurulmaz. ... Bunun yerine, ilk yarma hareketinin ardından çeşitli süvari tümenlerini bu gediğe sürmek usulünü takip ederler....¹⁶

Büyük ölçekte bir saldırı için İngilizler geleneksel tedbirlerine uygun olarak olağanüstü kapsamlı hazırlıklar yaparlar. ... Gerçi İngilizler hazırlıklarını mümkün olduğu kadar gözlerimizden kaçırmaya ve saklamaya gayret ederler. Saldırıya başlamadan önce ... başka cephelerde de bir karşı saldırı ima edecek şekilde önlem alırlar. Sahte saldırılar, güçlü ateş baskınları ve keşif kolu girişimleri ile de dikkatli gözlemelerimizi saldırının gerçek yönünden başka yerlere çekmeye çalışırlar¹⁷.

Bu subaya göre Osmanlıyla savaşıan Britanyalıların saldırı usulü, bu hususlara neredeyse tümüyle uymaktaydı¹⁸.

¹⁵ Nicolle, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁶ Çulcu, *a.g.e.*, s. 128.

¹⁷ Çulcu, *a.g.e.*, s. 133.

¹⁸ Çulcu, *a.g.e.*, s. 142.

General Allenby, Şeria Muharebelerinden edindiği tecrübeye göre, Şeria bölgesinde büyük bir harekât yapılamayacağını düşünüyordu. Bu nedenle asıl taarruzun, Megiddo Ovası'na ulaşılmasını ve denizle demiryolu ikmalini de kolaylaştıracak olan Şeria Nehri ile Akdeniz arasından yapılmasına karar verdi. Yapılacak bu taarruzun sevk ve idaresi, 21. Kolordu Komutanı Korgeneral Bulfin'e verdi. Yukarıdaki saldırı şablonuna göre,

21. Kolordu, kuvvetlerinin çoğunu demiryolu ile deniz arasında toplayarak Türk cephesini bu bölgeden yaracak ve piyade tümenlerinin açacağı gediklerden süvari kolordusu ilerleyecekti. 21. Kolordu, daha sonra sağa çark edip, Attara-Sebastiye hattına ilerleyecek ve Türk mevzilerinde açılan gediklerden giren Çöl Atlı Piyade Kolordusu da kıyı boyunca ilerleyerek Kerkür-Kaserya çizgisine vardıktan sonra kuzeydoğuya doğru, Afule-Bisan istikametine yönelerek çekilmekte olan Türk kuvvetlerini kıskaç içine alacaktı¹⁹.

Bir Fransız dağ bataryası ve Britanya zırhlı otolarıyla takviye edilmiş AKO da 4. Ordunun geri çekiliş yolu olan Hicaz demiryolunu tahrip edecek ve Deraa'yı ele geçirip, MSK ile temas sağlayacaktı²⁰.

20. Kolordu komutanına da YOG komutanlığını şaşırtmak görevi verilmişti. Kolordunun sağ tarafındaki bir tümen, 7. Ordunun karşısında, tali ve gösteriş hareketleri yapmak için daha kuvvetli duruma getirilmişti. Eriha civarındaki Chaytor Grubu da Amman doğrultusunda taarruz edileceği kanaatini verecek hareketler yapacak idi²¹. Öte yandan

sahil ovasında gerçekleştirilen yığınak geceleyn yapılmaktaydı. ... Gündüz vakti birlikleri düşmandan gizlemek için Ramle-Lid ve Yafa civarındaki korulardan hakkıyla yararlanılıyordu. Bu harekâtın örtülmesinde başlıca etken hava kuvvetlerinin sağladığı üstünlük olmuştur. Düşman uçaklarının devre dışı bırakılması bütün yaz devam etmiştir²².

¹⁹ Önalp, *a.g.e.*, s. 622.

²⁰ Önalp, *a.g.e.*, s. 623; Çulcu, *a.g.e.*, s. 343.

²¹ Önalp, *a.g.e.*, s. 623.

²² Çulcu, *a.g.e.*, s. 346.

Allenby bu planını uygulamak için 1918 yılının bahar aylarından itibaren birliklerini eğitmeye başlamıştı. Yeni birliklerin harekât arazisine kolaylıkla uyum sağlamaları için epey çaba gösterildi ve hazırlık yapıldı. Hatta muhabere okulunda temel Hintçe derslerine başlandı. Hint birlikleri sıkça düzenlenen temsili durumlarda cephe şartlarına maruz bırakıldılar²³.

Allenby yoğun yeniden eğitim programıyla komutanları bir araya getiren koşulları yaratmış, ayrıca eğitim ve harekâtlar konusunda üst, ast ve aynı kademeler arasında diyalogu sağlamıştı. ... MSK'nin subay ve erleri bir araya getirilmiş, düzenli ordu, gönüllü ordu ve Hint ordusu arasındaki sınıf engelleri kaldırılmıştı²⁴.

Allenby'nin bölgeye gelişinden sonra Batı Cephesinin güncel taktik bilgileri devamlı olarak Filistin Cephesine gönderildi ve bu bilgiler, subayların öğrenmesi için MSK harp ceridelerinde yayımlandı²⁵. Ayrıca Kudüs'ün ele geçirilmesi MSK birliklerinin moralini oldukça yükseltmiş ve savaşı kazanacaklarına olan inançları artırmıştı. Bu nedenle MSK artık üstüne düşen görevleri yerine getirebilecek yeteneğe tamamen sahip olmuştu.

Osmanlının savunma yöntemleri ve YOG:

Bir Britanya talimatında, büyük saldırılarda

Ne kadar muzır olursa olsun, [Britanyalı] birliklerin yorgun bulunduğu ve sonuç olarak ya değiştirilmeye veya dinlenmeye sevk edilmeleri gerektiği sürekli tekrarlanan bir an gelmektedir. Düşman ise bu andan yararlanarak birlikleri topluyor ve taze [ihtiyat] kuvvetler alıyor²⁶.

Kaybedilen toprak parçası ise hiç vakit kaybetmeden karşı taarruzla geri alınıyordu.

²³ Edward J. Erickson, *1. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, ss. 211-212.

²⁴ Erickson, *a.g.e.*, s. 217.

²⁵ Erickson, *a.g.e.*, s. 213.

²⁶ Çulcu, *a.g.e.*, s. 141-142.

Britanyalıların bu genel zaafından, von Sanders Paşa da farkındaydı. Fakat 3 yıl önce yönettiği Çanakkale Muharebelerinin aksine, ihtiyat birlikleri 90 km'lik cephede yetersizdi. Sadece 8. Ordunun 46. Piyade Tümeni ile 4. Ordunun 3. Süvari Tümeni, YOG'un harekât seviyesindeki ihtiyat birlikleriydi²⁷. "Türk askerlerinin düşük olan yürüyüş kabiliyeti ve bütün koşum hayvanlarının güçsüzlüğü nedeniyle maneviyatları iyice bozulmuş olan Türk birlikleriyle uzun bir geri çekiliş yapmaktansa, mevzilere sonuna kadar tutunmayı tercih ediyordum.²⁸" Bu nedenle piyade mevzilerini hiç terk etmeden savunacaktı. Zaten ne tali ne de geri çekilme mevzileri mevcuttu. Bu da bir ölüm-kalım savaşı demekti²⁹. Bunun için çok iyi tahkim edilmiş savunma mevzileri hazırlanacaktı.

YOG birliklerinin eğitimi MSK birliklerinin eğitimi kadar geniş ve zengin bir içeriğe sahip değildi. Yine de 1918 yazı boyunca muharebe taktikleri, makineli tüfek, el bombası ve alev makinesi kullanımı konularında münferit eğitimler yapıldı. Hücum müfrezelerindeki az sayıda subay ve astsubaylara, Alman fırtına birliklerinin taktikleri verildi³⁰. Öte yandan YOG birliklerinin morali bazı Alman birliklerinin Kafkasya'ya çekilmesi, savaş yorgunluğu, yetersiz beslenme ve giyinme nedeniyle oldukça bozuktu. Bu yüzden muharebe kabiliyetleri kalmamıştı³¹.

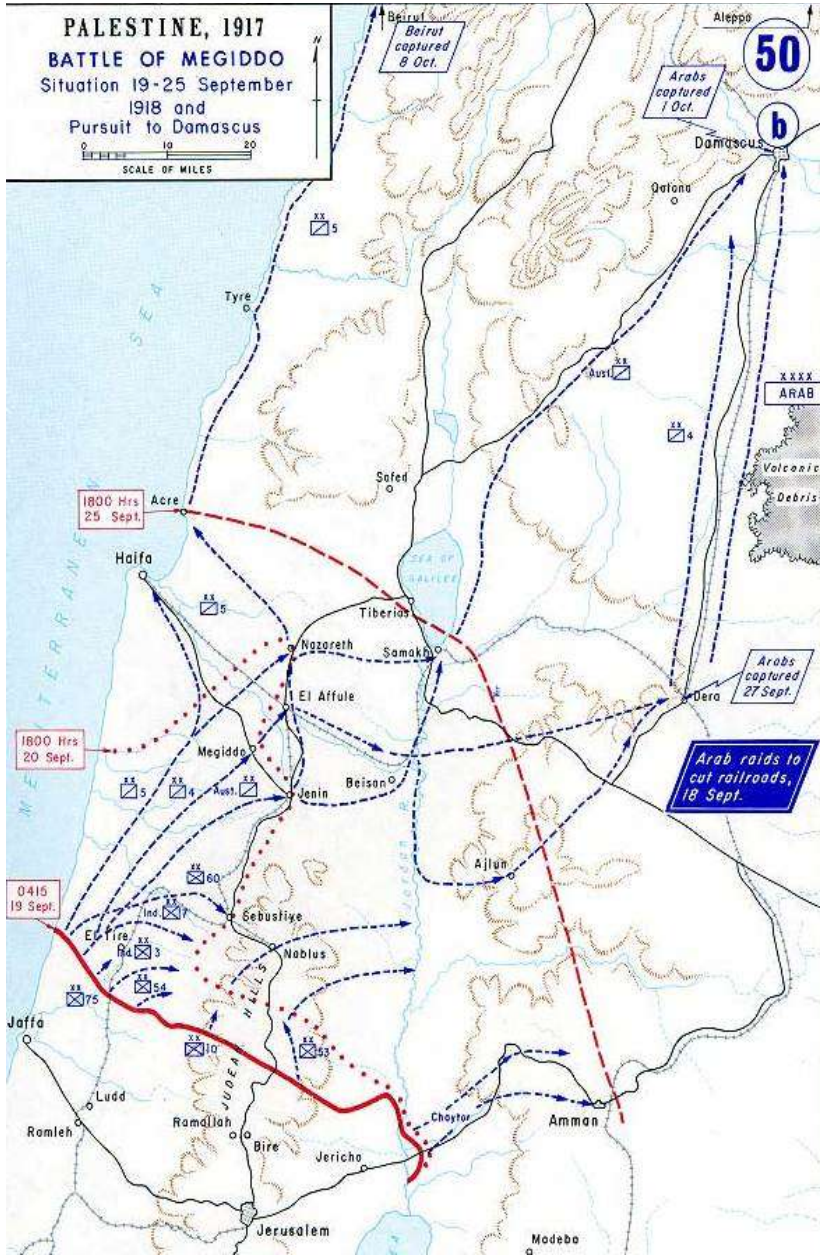
²⁷ Erickson, *a.g.e.*, ss. 205, 226.

²⁸ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 371.

²⁹ Erickson, *a.g.e.*, s. 221-222.

³⁰ Erickson, *a.g.e.*, s. 207.

³¹ Von Sanders, *a.g.e.*, ss. 342, 359.

Muharebenin 1. Safhası (18-26 Eylül 1918):

Battle of Megiddo. Wikimedia çevrimiçi

18 Eylül akşamı MSK 20. Kolordusu, El-Bire-Nablus hattının doğusunda, topçu ateşinden sonra sağ kanadını ileri sürdü. 20. Kolordu birlikleri bazı tepeleri ele geçirmekle beraber, 7. Ordunun karşı taarruzlarıyla durduruldu³². Fakat bu, General Allenby'nin sahte taarruzuydu. İki gün önce de Deraa'nın kuzeyindeki ve güneyindeki demiryolu hatlarının uzunca bir kısmı, AKO'ya yardım eden Lawrence ve diğer Britanyalı subaylarca havaya uçurulmuştu³³.

Asıl taarruz ise Yafa civarında, 21. Kolordunun 19 Eylül sabahı 04:30'da şiddetli bir topçu ateşiyle başladı ve bu ateş 15 dakika sürdü. Akdeniz'deki iki muhrip de bu bombardımana katıldı. Bu sırada Tul-Kerm ve Nablus'da bulunan 8. ve 7. Ordu karargâhları ile El-Afule telsiz istasyonu bombalanarak, YOG Başkomutanlığının ordularla haberleşmesi kesildi. Saat 04:45'de piyadeler taarruza geçip, 8. Ordunun birinci ve ikinci hat mevzilerini ele geçirdiler. Artık 8. Ordu cephesi yarılmıştı. MSK Çöl Atlı Kolordusu tam zamanında bu gedikten geçerek, ileri harekete başladı. 8. Ordu birlikleri önce El-Tire'ye sonra El-Tayyibe'ye çekilmişti. Öğleyn kolordunun öncüleri, asıl cepheden 28-30 km kuzeyde bulunan Cenin ve Hadera mevkilerine ulaşmıştı. Buradan Kolordu birlikleri kuzeydoğuya dönerek, el-Nasıra ve El-Afule'ye yöneldiler³⁴. Düzeni ve teşkilatı bozulmuş olan 8. Ordu kıtaları, Çöl Atlı Kolordusu bağlı birlikleri tarafından takip edildikleri halde Tul Kerm'e doğru çekiliyorlardı. Tul Kerm'de çok büyük bir karışıklık vardı. Piyade ve topçu kıtaları kamyonlar, her çeşit taşıt araçları Mesudiye-Cenin'e giden yol boyunca kaçmaya çalışıyorlardı. Britanya ve Avustralya uçakları ise bu yol üzerinde yaptıkları bombardımanla Osmanlı kıtalarının karışıklığını daha da arttırıyorlardı. Uçaklardan kaçmak mümkün değildi. Birçok yerde devrilen kamyonlar ve arabalar yolları tıkamıştı. Çöl Atlı Kolordu süvarileri öğleden sonra Tul Kerm'e yaklaşınca, 8. Ordu karargâhı Mesudiye'ye gitti³⁵.

4. Ordu cephesi ise Chaytor Grubu'nun gösteriş hareketleri dışında sakindi. AKO'ya yardımcı olan Mısır Deve Kolordusu, Deraa-Amman

³² Önalp, *a.g.e.*, s. 629.

³³ Falls, *a.g.e.*, s. 105.

³⁴ Önalp, *a.g.e.*, s. 624.

³⁵ Önalp, *a.g.e.*, s. 625-627.

demiryolu hattını; aynı orduya mensup kabile savaşçıları da Deraa-Semah hattını kesti³⁶.

20 Eylül'de hava kuvvetleri desteğindeki MSK piyade ve süvari kitaları, Nablus ve Cenin istikametinde düzensiz bir şekilde çekilmekte olan 8. Ordunun kuvvetlerini yok ediyordu. Çöl Atlı Kolordusuna bağlı birlikler sabah 05:30'da YOG Karargâhının bulunduğu El-Nasıra'ya ulaştı. Bu şehirdeki Casanova Otelinde konuşlanmış olan YOG Başkomutanı von Sanders Paşa, esir düşmekten son anda kurtuldu³⁷. Burada yapılan sokak muharebesi sırasında, YOG karargâhının yok edilemeyen evrakıyla, karargâh kurmaylarından bazıları Çöl Atlı Kolordusunca ele geçirildi. Bu nedenle Osmanlı savaş arşivinin çoğu burada kayboldu³⁸. Yoluna devam eden Kolordu birlikleri Cenin'e yöneldi. Burada 8. Ordu birliklerinden 5800 asker tutsak alındı. Ayrıca bir vagon dolusu altın ile 120 kasa Alman şampanyası ele geçirildi³⁹.

7. Ordu cephesinde ise nispeten düzenli bir direniş gösteriliyordu. Fakat kimi yerlerde 20. Kolordu birlikleri, 7. Ordu birliklerini 10 km kadar geriye atabilmişti⁴⁰. Aynı gün 7. Ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa 8. Orduda çekilmenin devam ettiğini, 4. Ordunun ise hala yerinde bulunduğunu öğrenmişti. YOG karargâhı ile haberleşmesi kesilmişti⁴¹. 7. Ordunun geri çekiliş yolu olan Nablus-Bisan yolunun henüz açık olduğu biliniyordu. Eğer Bisan işgal edilirse, 7. Ordunun kuzeye doğru geri çekiliş yolu tamamen kapanmış olacaktı. Mustafa Kemal Paşa imha olmamak için geri çekilmeye karar verdi. Akşamleyin Nablus boşaltılmaya başlandı ve ordu karargâhı o akşam Beyt Hasan'a geldi⁴².

21 Eylül sabahı geri çekilen kuvvetler Ayn Subyan'da ikiye ayrıldı: Biri Tubas yönüne, diğeri Vadi el-Feria'ya yöneldi. Tubas ve Vadi el-Feria'ya yönelen 7. Ordu ile 8. Ordu artıkları Britanya ve Avustralya uçaklarınca saatlerce ağır bir şekilde bombalandı. Öyle ki bu bombardıman sonucunda her iki yol da insan ve hayvan cesetleri ve

³⁶ Falls, *a.g.e.*, s. 105.

³⁷ Önalp, *a.g.e.*, s. 638.

³⁸ Falls, *a.g.e.*, s. 54.

³⁹ Falls, *a.g.e.*, s. 83.

⁴⁰ Önalp, *a.g.e.*, s. 639.

⁴¹ Önalp, *a.g.e.*, ss. 640-641.

⁴² Önalp, *a.g.e.*, s. 642.

ulaşım araçları enkazıyla tıkanı. Oluşan panikle, eski bir Roma yolu olan Vadi el-Feria'da insan ve hayvanlar uçurumlardan yuvarlandı. 8. Ordu komutanı Cevat Paşa ve karargâhı, Ayn Subyan yakınında, takipteki öl Atlı Kolordu birliklerine esir düşmekten çok zor bir şekilde kurtuldu⁴³. Bu u yerdeki (Mesudiye, Ayn Subyan ve Vadi el-Feria) ağır hava bombardımanlarından sonra 7. ve 8. Ordu askerlerinde savaşma arzusu hiç kalmamış ve yığınlar halinde MSK'ye teslim olmaya başlamışlardı. Artık direniş bitmişti. MSK bugünden sonra hiçbir yerde büyük bir piyade muharebesi yapmadı. YOG ordularından geri kalan artıkları süvari ve hava kuvvetleri imha edecekti⁴⁴.

Vadi el-Feria'daki bombardımandan sonra kalan birliklerin bir kısmı, aralarında 7. Ordu karargâhı olduğu halde kuzeydoğu yönünde, Bisán istikametinde devam ederken, diğer kısmı ise güneydoğu istikametine dönüp, Demye Köprüsü üzerinden şeria Nehri'ni geçmeye çalışacaktı. Fakat akşamleyin Bisán'ın işgal edildiği öğrenilince, kuzeydoğu yönünde gidenler Bisán hedefinden vazgeçip, Bisán-Demye Köprüsü arasında 32 km'lik bir açıktan şeria Nehri'ni geçmeye karar verdi⁴⁵. 7. Ordu karargâhı ve bir müfreze, Bisán-Demye Köprüsü arasındaki Mesudi geçitlerinden 200-300 metrelik zikkaklı bir yol takip ederek, güneş doğmadan önce geçişini tamamladı⁴⁶.

Aynı gün geri çekilme emri YOG Başkomutanlığınca, 4. Ordu komutanlığı aracılığıyla tüm ordulara gönderilmişti. Buna göre şam yeni YOG karargâhı olacak, Hule Gölü-Taberiye-Semah hattı (Taberiye Cephesi) da El-Nasıra'dan kaçan YOG komutanlığından arta kalan ve Hayfa'dan geri çekilecek olan birliklerce tutulacaktı. Doğu şeria'daki Yermuk Vadisi'nin (Yermuk Cephesi) Deraa'dan Irbit hizasına kadar kısmı 4. Orduca savunulacak, Irbit hizasından Semah'a kadar kısmında 7. ve 8. Ordular tarafından savunma cephesi oluřturulacaktı⁴⁷. Bu hat, muharebe başlamadan hemen önce von Sanders Paşa'nın geri çekilmeyi dřndđđ, fakat çok topraktan vazgeçmek anlamına geleceği için vazgeçtiği hattı. Fakat bu emirde belirtilen geri çekiliş

⁴³ nalp, *a.g.e.*, s. 653; Falls, *a.g.e.*, ss. 62, 67-68.

⁴⁴ nalp, *a.g.e.*, s. 663.

⁴⁵ nalp, *a.g.e.*, s. 657.

⁴⁶ nalp, *a.g.e.*, s. 667.

⁴⁷ Von Sanders, *a.g.e.*, ss. 386-387.

hedefi, bir gün önce Nablus'u terk ettiği için Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırılamamıştı. 8. Ordu da artık mevcut değildi. 4. Ordu akşamleyin, birliklerinin çoğuyla Amman üzerinden trenle kuzeye çekilmeye başladı⁴⁸. Ordu komutanı ise Maan garnizonunun el-Salt'a dönüşünü bir gün daha bekledi fakat gelmeyince, ertesi sabah Irbit üzerinden Deraa'ya doğru yola çıktı⁴⁹.

22 Eylül öğle vakti Demye Köprüsü'ne ulaşanların yarısı Doğu Şeria'ya geçmeyi başardıysa da diğer yarısı esir alındı⁵⁰. Tubas'tan geri çekilen 7. Ordu birlikleri ise birkaç gün sonra büyük kayıplar pahasına Ebu Naci geçitlerinden geçerek, Şeria'nın doğusuna ulaştı⁵¹. Mustafa Kemal Paşa Aclun sırtlarındayken, von Sanders Paşa'nın yukarıda bahsedilen geri çekilme hedefini, 7. Ordunun Doğu Şeria'ya geçmesine yardım için gönderilen bir tümen komutanından (Binbaşı Muhittin Vecihi) öğrendi⁵². Fakat artık çok geç olduğunu düşündü ve Müzerib-Deraa hattına yöneldi⁵³. 4. Ordu birlikleri ise El-Salt'ı, Deraa'ya gitmek üzere henüz terk etmişti. Böylece YOG ordularının geri kalanı, emredilen geniş cepheye yayılacak yerde, Müzerib-Deraa hattında üst üste yığılacaklardı⁵⁴. Oysa bu tarihte Taberiye, Semah, Irbit ve Deraa hala YOG'un elindeydi ve eğer hızlı davranılırsaydı, von Sanders Paşa'nın istediği Semah-Deraa savunma hattı tutulabilirdi.

8. Orduya bağlı Alman birliklerinin, zayıf Çöl Atlı Kolordusu birlikleri tarafından tutulan Bisan ile Şeria Nehri arasından geçerek Semah'a ulaşıp, Taberiye ve Yermuk Cephelerine destek verme planı, bir iddiaya göre Alman komutanın kararsızlığı nedeniyle, bir başka iddiaya göre de bağlı bulunduğu 8. Ordu komutanı Cevat Paşa tarafından iptal edildi. Von Sanders Paşa bu sonradan iptal emrini, 4. ve 7. Orduların felaketinin sebebi olarak göstermiştir⁵⁵. Aynı gün Mustafa Kemal

⁴⁸ Önalp, *a.g.e.*, s. 682.

⁴⁹ von Sanders, *a.g.e.*, s. 389.

⁵⁰ Falls, *a.g.e.*, s. 91.

⁵¹ Önalp, *a.g.e.*, ss. 675-676.

⁵² Çulcu, *a.g.e.*, s. 249.

⁵³ Önalp, *a.g.e.*, s. 652.

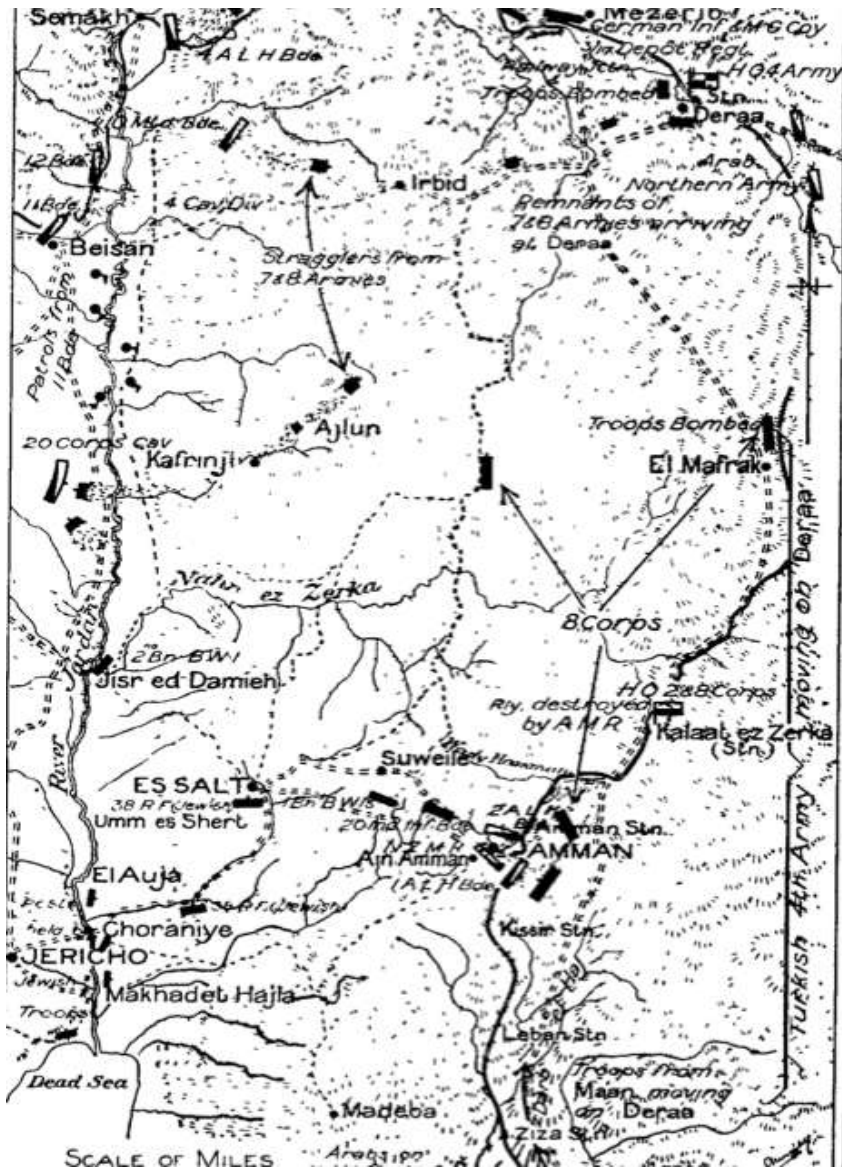
⁵⁴ von Sanders, *a.g.e.*, s. 393.

⁵⁵ von Sanders, *a.g.e.*, s. 389.

Paşa'nın, Padişahın fahri yaveri olduğu kendisine bildirildi. Bu durum kendisine padişah himayesini kazandırdı.

23 Eylül sabahleyin Alman birlikleri, Ebu Naci geçitlerinden Şeria Nehri'nin doğusuna geçmişti. Alman komutan (von Oppen) Doğu Şeria'ya geçer geçmez ikinci kez Semah'a yürümek istemiş, ama bir iddiaya göre yine kendi kararsızlığı nedeniyle, bir başka iddiaya göre de 8. Ordu komutanı tarafından ikinci defa engellenmiştir⁵⁶. Chaytor Grubu aynı gün El-Salt'ı, Çöl Atlı Kolordusu da Hayfa'yı işgal etti.

⁵⁶ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 393.

Gullett, Henry Somer, *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine, 1914-1918, 1941*, Vol. 7th, 10th Edition, Chapter 41, Sydney: Halstead Press Pty Ltd., Map 43

25 Eylül'de 4. Ordunun trenle Amman'dan Deraa'ya doğru geri çekilmekte olan bir kolu, El-Mefrak İstasyonu'nda Avustralya uçaklarınca bombalandı. Geriden gelen trenler de havadan bombalandı ve korkunç bir zayıt verildi⁵⁷. Aynı gün Amman Chaytor Grubunca; Semah da Çöl Atlı Kolordusuna bağlı birlikler tarafından işgal edildi. Böylece Semah'ın kaybıyla, Taberiye ve Yermuk Cepheleri savunma hattı yarılmıştı. MSK, Filistin ve Suriye'yi ikinci kez istila etmeye başlamıştı.

Fakat Taberiye Cephesi'nde Alman askerleri Benet Yakup köprüsünde (27 Eylül) ve Doğu Yermuk Cephesi'nde Osmanlı askerleri (8. Ordu, Sol Kanat Grubu, 16. Piyade Tümeni, 125. Piyade Alayı) Irbit'te (26 Eylül) iyi savunma yapmış, Çöl Atlı Kolordusunun Şam'a ulaşmasını az da olsa geciktirmişti⁵⁸.

26 Eylül sabahı von Sanders Paşa,yeni bir savunma cephesi oluşturdu. Buna göre cephe Riyak'ın güneybatısından, El-Kuneytra üzerinden El-Şenameyn'e doğru uzanacaktı. YOG karargâhı Baalbek'te olacaktı. Von Sanders Paşa, Deraa-Müzerib'de toplanan birlikleri Şam'a göndermek üzere, en kıdemli paşa olan Cemal Paşa'nın emrine verdi. Albay von Oppen'i de Riyak cephesinin komutasına atadı⁵⁹.

YOG'un üç ordu komutanı Nablus Muharebesinin başından beri ilk defa bu akşam, Deraa'da bir araya geldi. Fakat ordusunun neredeyse tamamının yok olmasından dolayı, 8. Ordu komutanı Cevat Paşa İstanbul'a gidecekti. Bu toplantıda Cemal ve Mustafa Kemal Paşalar arasında geri çekilme hususunda karşılıklı suçlamalar ile bir gerginlik oluştu. Cemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı ortak savunma yapmamakla, Mustafa Kemal Paşa da Cemal Paşa'yı çekilmek için geç kalmakla suçladı.

⁵⁷ Frederic Morley Cutlack, *Official History of Australia in the War of 1914-1918*, Vol: 8th, 11th Edition, Chapter: 12, Sydney: Halstead Press Pty Ltd, 1941, 166.

⁵⁸ Falls, *a.g.e.*, ss. 116-118; Çulcu, *a.g.e.*, s. 358.

⁵⁹ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 395.

Muharebenin 2. Safhası (27-30 Eylül 1918):

Falls, Cyril and Becke, A. F., *Military Operations: Egypt & Palestine from June 1917 to the End of the War*, 1930, Official History of the Great War Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence, Volume 2, Part II, London: HM Stationery Office, Map 41

27 Eylül sabahı Deraa-Müzerib'de toplanan birlikler, ordu kumandanlarıyla beraber burayı terk etti. Müzerib'in yakınındaki Tafas köyünde yukarıda bahsi geçen komutan Binbaşı Vecihi'nin tümeni saldırıya uğradı. Fakat Binbaşı Vecihi'nin köy halkını cezalandırması çok acı oldu. Bütün köyü kılıçtan geçirdi; kadın ve çocuk dahil herkesi feci şekilde öldürdü⁶⁰. Bu katliam tarihe Tafas Katliamı diye geçti. Alman Albay Ghur da anılarında 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet Paşa'nın, kendisini katliam yapmaya teşvik ettiğini ve başka katliamlar yaptıklarını itiraf ediyordu⁶¹. Aynı akşam Deraa, AKO tarafından işgal edildi.

28 Eylül'de Tafas'taki katliam karşısında Yarbay Lawrence'ın yanındaki Avde Ebu Tayi isimli Bedevi şeyhi, Deraa istasyonundaki vagonlarda aralarında yaralıların da bulunduğu 2000 kadar Osmanlı savaş esirini intikam olarak acımasızca öldürdü, soydu ve yaktı. Lawrence ise, Ocak 1917'de asker kaçağı sanılarak gözaltına alındığında Deraa Valisi Nahi Bey tarafından tecavüze uğramasının da etkisiyle, katliamı sadece izledi⁶². Bu da tarihe Deraa Katliamı diye geçti. Aynı bedevi şeyhi bir yıl önce AKO, Akabe'yi ele geçirdiği zaman ilk katliamını yapmıştı.

Aynı gün 4. Ordu komutanı Cemal Paşa, von Sanders Paşa'nın emriyle Şam savunmasını hazırlamak üzere, Şam'ın 16 km güneyindeki El-Kisve'den Şam'a gitti. Mustafa Kemal Paşa da von Oppen'in yerine, Riyak cephesini savunacaktı⁶³.

29 Eylül günü Amman'ın 50 km güneyindeki Ziza istasyonunda, Chaytor Grubu'na bağlı küçük bir birlik, trenle geri çekilmekte olan Maan Garnizonundan, aralarında hasta ve yaralıların da bulunduğu 4500 kadar Osmanlı askerine rastladı. Bu garnizonu, saldırmak amacıyla silahlı yüzlerce bedevi takip ediyordu. Bunun üzerine garnizon komutanı Albay Ali Vehbi, Avustralyalı komutana eğer kendilerini bedevilerden korurlarsa, koşulsuz teslim olacaklarını

⁶⁰ Falls, *a.g.e.*, s. 108.

⁶¹ Hans Guhr, *Türklerle Omuz Omuz*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 216.

⁶² Falls, *a.g.e.*, ss. 107, 120.

⁶³ Önalp, *a.g.e.*, ss. 689-690.

bildirdi. Fakat Osmanlı askerine saldırmak için sabırsızlanan bedevilere karşı koruyacak olan MSK yardım kuvvetleri, ertesi sabaha kadar gelemeyecekti. Bu nedenle Avustralyalı ve Osmanlı askerleri işbirliği yapıp, geceyi ortak bir kampta, bedevilerin şeyhini rehin alarak geçirdiler. Gece boyunca hep beraber eğlendiler. Sabahleyin destek kuvveti gelince, Amman'a doğru yürüyüşe geçtiler. Hasta ve yaralılar arkadan trenle geldi⁶⁴.

Mustafa Kemal Paşa ise akşamleyin el-Kisve'ye vardı. Burada von Sanders Paşa'nın emri üzerine kıtalarının komutasını Cemal Paşa'ya bırakarak, Şam üzerinden Riyak'a gitmek için gece yarısı yola çıktı. 125. Piyade Alayı'nın da Riyak'a gönderilmesini emretti⁶⁵. Aynı gün Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında mütareke imzalandı. Böylece İstanbul yolu İtilaf Devletlerine açıldı.

30 Eylül'de Bedevi Şeyhi Avde Ebu Tayi, El-Kisve yakınlarında, bu sefer muharebeden kaçan yüzlerce Osmanlı askerini öldürdü⁶⁶. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa sabahleyin Şam'a vardığı zaman, birliğine dinlenme molası vererek birkaç muhafızıyla beraber onlardan ayrıldı⁶⁷ ve muhtemelen Cemal Paşa'yla buluştu. Paşalar görünüşe göre, Şam'ın artık savunma imkânı kalmadığı hususunda fikir birliğine varınca, birkaç gün (büyük ihtimalle beş gün) için taarruz edilmemesi karşılığında, Şam'ın boşaltılması hususunda Şerif Faysal'ın temsilcisi Şükri el-Eyyubi Paşa ile Muhammed Sait aracılığıyla anlaştilar.⁶⁸ Sonra Şam'ı batı yolundan terk edip, Riyak'a gittiler. Onların Şam'dan ayrılışından sonra saat 16:00'da Şam Kent Konseyi, belediye binasına Arap bayrağını çekerek Arap devletine katıldığını ilan etti. Akşama kadar Şam'ı terk

⁶⁴ Falls, *a.g.e.*, s. 95-99.

⁶⁵ Önalp, *a.g.e.*, s. 691.

⁶⁶ Falls, *a.g.e.*, s. 122.

⁶⁷ Kinross, *a.g.e.*, s. 120.

⁶⁸ Kral Abdullah hatıralarında, Şükri el-Eyyubi sayesinde ve Cemal Paşa'nın onayıyla, hatta Arap bölgelerinin bağımsızlığını tanıyan bir irade-i seniyyenin gelmesiyle, Arap bayrağının Şam'da göndere çekildiğini iddia etmektedir. Bkz. Kral Abdullah, *Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik?*, 11. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.

eden Osmanlı birlikleri, bayrağı bile indirmeye çalışmadı; hatta bir Osmanlı paşası bu bayrağa selam verdi⁶⁹.

Fakat akşama doğru Şam'ın batı çıkışındaki Berede Boğazı'nın tepelerine gelen Çöl Atlı Kolordu birlikleri, Şam'ı bu yoldan aceleyle terk etmeye çalışan YOG askerlerinin ve nakliyelerinin Şam'ın dışına çıkmasına izin vermediler. Buradan geçmeye çalışanları, yukarıdan makineli tüfek ateşi altına aldılar. Zayıf o kadar fazlaydı ki, boğaz çıkışı insan ve hayvan cesetleri ile tamamen tıkanı⁷⁰. Şam boşaltılırken, mühimmat ve savaş malzemeleri de imha edilmedi. Fakat akşamleyin güneyden gelen 146. Alman Alayı, şehrin boşaltıldığını görünce bu malzemeleri imha ederek, sabah olmadan geride kalan Osmanlı birlikleri ile beraber Şam'ı, kuzeydeki Humus yönünde terk etti⁷¹.

Şam'ın anlaşma ile boşaltıldığına dair iddiamızı doğrulayacak deliller aşağıdadır:

1- Von Sanders Paşa anılarında,

4. Ordu Cemal Paşa vasıtasıyla, Ağustos ayının (1918) ikinci yarısında bana bir haber geldi. Bu haber, Şerif Faysal'a Türk hükümeti tarafından bir Arap devletini teşkili için belli bazı garantiler verilirse, kendisinin askerleri ile birlikte 4. Ordunun Şeria cephesini devralmaya hazır olduğuydu. Şerif Faysal'ın bildirdiğine göre, sahil kesiminde büyük bir İngiliz hücumunun hazırlığı yapılıyordu ve bu şekilde 4. Ordu birlikleri deniz ile Şeria nehri arasındaki cepheyi takviye edebilirlerdi. Türk Kurmay Başkanım Kazım Paşa kanalıyla Cemal Paşa'ya, Şerif Faysal ile bu konuyla ilgili görüşmeler yapması talimatını verdim. Aynı kanaldan, Enver Paşanın acilen istenen garantileri vermesini talep ettim. Bu mesele ile ilgili olarak Enver ve Cemal Paşalardan hiç bir haber veya cevap almadım. Kazım Paşanın sunumundan, sanki Türk tarafı teklife itimat edemiyormuş ... gibi bir izlenim edindim⁷².

⁶⁹ Falls, *a.g.e.*, s. 123; Thomas E. Lawrence, *Revolt in the Desert*, Chatham: Wordsworth Editions Ltd, 1997, s. 425.

⁷⁰ Bryan Perret, *Megiddo 1918 - The Last Great Cavalry Victory*, [Osprey Military Campaign Series 61], Oxford: Osprey Publishing Ltd, 1999, ss. 77-78.

⁷¹ Falls, *a.g.e.*, s. 124; Önalp, *a.g.e.*, s. 699.

⁷² Von Sanders, *a.g.e.*, ss. 354-355.

demektedir. Gerçekten de 19 Ağustos 1918'de Hicaz'da yayımlanan El-Kible gazetesinde Şerif Hüseyin, hastalanan Nuri el-Said Paşa'nın yerine atanan, yine eski bir Osmanlı paşası olan Caferel-Askeri Paşa'nın, AKO başkomutanı olmadığını ilan etti. Bunun üzerine Şerif Hüseyin ile oğulları Faysal ve Zeyd'in arası açılmış ve her ikisi de AKO'dan istifa ettiklerini babalarına bildirmişti⁷³. Şerif Faysal, Osmanlı hükümetine teklifini bu olaydan sonra yapmış olmalıydı. 4. Ordu komutanı Cemal Paşa da Şam'ın ileri gelenlerinden Cezayir asıllı Muhammed Sait aracılığıyla, Şerif Faysal'ın teklifine ilişkin yukarıda bahsedilen görüşmeleri El-Salt'ta yapmıştı⁷⁴. Fakat Britanya'nın araya girmesiyle, uzun görüşmeler sonunda Şerif Hüseyin ve iki oğlu arasındaki anlaşmazlık giderilmiş⁷⁵, nihayetinde Nuri el-Said Paşa tekrar başkomutan yapılmıştı. Buna rağmen Şerif Faysal, muharebeyi bir macera olarak görmeye devam ettiğinden, tedbir olarak kardeşi Zeyd'i muharebeye götürmemişti⁷⁶. Osmanlılarla da görüşmelere devam etmiş olmalıydı.

Zira 29 Eylül akşamı Mustafa Kemal Paşa El-Kisve'ye vardığı zaman İstanbul'daki Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına bir rapor gönderdi. Bu raporda aynen şunlar yazılıydı:

Yaptığım inceleme ve Cemal Paşa ile görüşmemden [Deraa'daki toplantıyı kast ediyor herhalde] çıkarabildiğim sonuca göre, kendisini Şerif ile anlaşmada serbest bırakmakta hiçbir sakınca görmüyorum. İngilizler, bize kuvvet toplamak için fırsat bırakmaksızın taarruzlarını sürdürürlerse, Şam'ın elde tutulabileceğini şüpheli görürüm.

Buna göre daha köklü tedbir, kuzeyden gelen kuvvetlerle bu kuvvetlerin emniyetle yetişebilecekleri Riyak kuzeyinde iyi bir savunma mevzii tutarak ve Beyrut-Riyak-Şam hattı güneyinde, mevcut kuvvetlerle bir perde hattı kurmakla yetinmek uygun olur düşüncesindeyim. Bu itibarla da arz ettiğim askeri tedbirlere, Şerifle azami şartlar içinde hemen anlaşmaktan ibaret siyasi tedbirlerin de

⁷³ Necdet Fethi Safvet, *İsyançı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli: Cafer el-Askeri*, İstanbul:Klasik Yayınları, 2008, s. 140.

⁷⁴ Celil Bozkurt (ed.), *Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, İstanbul:Gündoğan Yayınları, 2015, s. 43.

⁷⁵ Safvet, *a.g.e.*, s. XXIII.

⁷⁶ Safvet, *a.g.e.*, s. 143.

katılması uygun olur kanısındaım. Cemal Paşa'nın açıklamasına göre bu ihtimal birkaç gün için mevcuttur⁷⁷.

2- "O akşam atlarımızla Şam'a girdik. Orada, Şükri el-Eyyubi ve kent konseyi, Mustafa Kemal ve Cemal ayrıldıktan sonra, Arapların kralını ilan etti ve Arap bayrağını çekti.⁷⁸" Aslında bu ilanı El-Eyyubi, Emir Abdulkadir ve kardeşi Muhammed Sait'in beklenmeyen desteğiyle yapmıştı⁷⁹. Cemal Paşa'nın yolu, Şam'da ikinci kez Muhammed Sait ile kesişiyordu. Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların salimen ve güven içinde Şam'ı terk etmeleri ve onlardan birkaç saat sonra Şam'ı terk etmeye çalışanların ya ölmeleri ya da teslim olmak zorunda kalmaları, artık görüşmelerin kısmi bir anlaşmayla sonuçlandığını göstermekteydi.

3- Gerçekten de Şam'ın düşmesinden sonraki gelişmeler böyle bir anlaşmanın olduğunu göstermektedir:

2 Ekim sabahı Albay von Oppen, Şam'dan Riyak'a giden yolda saatlerden beri kaçan hiç kimsenin olmadığını bildirdi. Tüm cephesi önünde düşmandan hiçbir iz yokmuş. Anlaşılan düşmanlar takip etmemişler. ...

[Riyak'tan] geriye çekiliş sabah başladı. Albay von Oppen'in emrindeki artçılar, öğleden sonra saat 5'te Storad-Mecdel-Ancar hattından peşleri sıra gittiler. Geri çekiliş hiçbir şekilde düşmanın tacizine maruz kalmadı. İngiliz süvari devriye kolları bile görülmüyorlardı⁸⁰.

Öte yandan MSK komutanı Allenby 5 Ekim'e kadar bekleyip, ancak bu tarihte ordularına Şam'dan Riyak ve Zahle'ye doğru hareket etmelerini emretti⁸¹. YOG hava keşif raporu da düşmanın Şam'dan daha kuzeye geçmediğini rapor etmişti⁸².

Cemal ve Mustafa Kemal Paşalar, Şam'dan ayrıldıktan sonra varılan anlaşmayı haber vermek için Riyak yakınlarındaki Tanail Ziraat

⁷⁷ Önalp, *a.g.e.*, s. 691)

⁷⁸ Salahi Sonyel, "İngiliz Belgelerine Göre Mustafa Kemal- Lawrence Görüşmesi", *Bellekten*, c. 53, sayı. 205, 1988, s. 1699.

⁷⁹ Lawrence, *a.g.e.*, s. 425.

⁸⁰ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 408.

⁸¹ Çulcu, *a.g.e.*, s. 360.

⁸² Önalp, *a.g.e.*, s. 712.

Okulu'nda von Sanders Paşa'yla buluştular⁸³. Von Sanders Paşa, Şam'ın teslim edilmesine rağmen, Şam'ın kuzeyi-Riyak-Beyrut hattını, bu sefer Humus'tan bir süre daha savunmaya devam kararı aldı⁸⁴. Humus'un savunulmasının kumandasını Cemal Paşa'ya verdi⁸⁵. Mustafa Kemal Paşa ise Riyak'ta henüz başlayamadığı görevine devam edecekti. Bu buluşmadan sonra Mustafa Kemal Paşa Riyak'a gitti. Cemal Paşa ise Humus'a ulaşmak için Riyak'ta trene bindi.

Muharebenin 3. Safhası (1-31 Ekim 1918):

1 Ekim sabahı erkenden, AKO ve Çöl Atlı Kolordusu birlikleri Şam'a girdi. Şam, tarihte bir kez daha kendisini savunmadan teslim olmuştu⁸⁶. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşa arazi kaybetmemek için her ne pahasına olursa olsun savunmada direnmenin, bir enkazdan ibaret olan ordunun Riyak'ta tamamen yok olmasına sebep olacağından kaygılanıyordu. Bu nedenle, belki de Padişah'ın himayesinde olmasının verdiği güvenle yetkisini aşarak, aynı gün yayımladığı emirle, 2 Ekim'den itibaren Riyak ve Şam'da 7. Orduya bağlı ve toplanabilen diğer bütün birliklerin Baalbek ve Humus'a çekilmelerini, Riyak istasyonunda bulunan cephane, kıymetli maddelerin Humus'a gönderilmesini ve Ordu karargâhının Baalbek'e naklini emretti⁸⁷. Bu, ordu içinde bir darbeydi.

Bu durum tabii ki von Sanders Paşa'yı çok öfkelenirdi⁸⁸ ve bir süre daha olduğu yerde düşmana direnilmesini istedi⁸⁹. Ancak Mustafa Kemal Paşa kararında ısrar ederek, savunmada direnmek için düşmanla temasın kesilmesi gerektiği cevabını verdi. Von Sanders Paşa'yı ikna etmek için telefonla ona ulaşmayı denedi, fakat başarılı olamadı.⁹⁰ Cemal Paşa da geceleyin Humus'a varmıştı.

⁸³ Önalp, *a.g.e.*, s. 705.

⁸⁴ Patrick Kinross, *Ataturk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s. 120.

⁸⁵ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 407.

⁸⁶ Falls, *a.g.e.*, s. 125.

⁸⁷ Önalp, *a.g.e.*, s. 705-706.

⁸⁸ Kinross, *a.g.e.*, s. 121.

⁸⁹ Önalp, *a.g.e.*, s. 706.

⁹⁰ Belki de von Sanders Paşa onunla görüşmek istemedi. (Önalp, *a.g.e.*, s. 708)

2 Ekim’de Mustafa Kemal Paşa, Riyak’ı boşaltmaya başladı. Akşamleyin 7. Ordu karargâhı Baalbek’e geldi. Fakat Riyak’ın boşaltılması nedeniyle güvensiz olan Baalbek’i terk eden von Sanders Paşa, karargâhıyla beraber aynı gün Humus’a gitmişti. Von Sanders Paşa, durumu görüşmek üzere onu Humus’a çağırdı⁹¹.

3 Ekim’de Humus’taki Mustafa Kemal Paşa-von Sanders Paşa buluşması gergin geçti⁹². Bu toplantının gidişatından Mustafa Kemal Paşa’nın, 7. Ordunun Humus’ta bile kalmamasını ve birliklerini Halep’e çekmeyi istediği anlaşılıyordu. Olabildiğince fazla toprak tutmaya çabalayan von Sanders Paşa⁹³ ise Halep’e çekilme kararı ile Türkiye’nin değerli Suriye ilinin, neredeyse tamamının direnmeden düşmana terk edilmesi anlamına geldiğini biliyordu. Bu nedenle bu kararı tek başına onaylamaktan kaçındı ve onaya, Kurmay Başkanı Diyarbakırlı Kazım (İnanç) Paşayı ortak ettirdi⁹⁴. Cemal Paşa Humus’ta bulunmasına rağmen, bu konuda kendisine danışılmadı.⁹⁵ Böylece Mustafa Kemal Paşa’nın darbesi başarıya ulaşmış; von Sanders Paşa’nın nüfuzu kırılmıştı: 7. Ordu Halep’te toplanmalı ve bundan sonra yeni bir karar alınmalıydı. Aynı gün akşam von Sanders Paşa imzasıyla, 7. Ordunun Halep’in güneyinde, 4. Ordunun da Humus’un güneyinde mevzilenmesini; kuzeyden 2. Ordunun göndereceği kitaların 7. Ordunun emrine verilmesini; düşman onları sürene kadar 4. Ordunun Humus’un güneyinde kalmasını isteyen bir emir yayımlandı⁹⁶. Mustafa Kemal Paşa da aynı akşam karargâhını Halep’e taşıdı.

Von Sanders Paşa anılarında 4 Ekim günü için şunları yazmıştı: “Son günlerde ve gecelerde Baalbek’ten durmaksızın geri çekilen Türk askerlerinin birlikleriyle, Riyak’tan ve diğer depolardan savaş malzemelerini kurtaran her nevi araba ve kamyon geçmişti. Demiryolu ile bunların ancak cüz’i bir miktarı taşınabiliyordu.⁹⁷” Düşmanla araya

⁹¹ Önalp, *a.g.e.*, s. 708.

⁹² Kinross, *a.g.e.*, s. 122.

⁹³ Andrew Mango, *Atatürk*, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015, s. 220.

⁹⁴ Kinross, *a.g.e.*, s. 122.

⁹⁵ Belki de danışılmış, fakat Cemal Paşa bu karara karşı çıkmıştı. Bu yüzden de Kazım Paşa’ya başvurulmuş olabilir.

⁹⁶ Önalp, *a.g.e.*, s. 709.

⁹⁷ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 408.

mesafe konarak, temas kesilmişti. Yeni bir savunma hattı kurmak için kuvvetler, Humus-Halep arasında toplanıyordu.

5 Ekim günü bu savunma hattından dolayı von Sanders Paşa, karargâhını Halep'e taşıdı. Böylece YOG kurulduğundan beri ilk defa YOG karargâhı ile 7. Ordu karargâhı aynı şehirde, hatta aynı binadaydı (Baron Oteli). Bu, YOG'un asıl başkomutanının artık Mustafa Kemal Paşa olduğunun bir ispatıydı. Von Sanders Paşa 13 gün sonra da Hama'nın işgal edilmesiyle karargâhının çoğunu Adana'ya göndererek, savaşı yönetimini neredeyse bütünüyle Mustafa Kemal Paşa'ya bırakacaktı.

Öte yandan Osmanlı hükümeti, Filistin Cephesi'ndeki bozgunun sonra değil, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi sonucunda Almanya ile kara ulaşımının kesilmesi ve İstanbul'un doğrudan tehdit altına girmesi nedeniyle mütareke yapmak istedi. Bu nedenle Bulgaristan'ın mütarekesinden altı gün sonra bugün,İspanya hükümeti aracılığıyla ABD'ye başvurdu. Fakat bir cevap alamadı.

6 Ekim'de 5 günlük taarruz etmeme anlaşması sona erdi. Çöl Atlı Kolordusunun piyade birlikleri Şam'da bırakılarak, süvari birlikleri yavaş ve çok ihtiyatlı olarak kuzeye doğru harekete geçti⁹⁸. Riyak muharebesiz işgal edildi.

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'ya çektiği telgrafla ordunun bütün emir ve kumandası kendisine verildiği takdirde, ordunun şeref ve varlığını kurtaracağını belirtti. Enver Paşa da Cemal Paşa'ya gönderdiği şifrede, Cemal Paşa tensip buyurduğu takdirde, 4. Ordu kıtalarının, Mustafa Kemal Paşa'nın emrine verilmesini istedi⁹⁹. Anlaşılan Mustafa Kemal Paşa'dan daha üst rütbeli olan Cemal Paşa, bu talebi tensip buyurmadı ve yerinde kaldı.

Bunun üzerine YOG,8 Ekim'de yayımladığı emir ile 4. Ordu, Humus'ta karargâhını ve bir örtme birliğini bırakarak, geri kalan kuvvetlerini Halep ve civarına nakle başlayacaktı. Bu, Cemal Paşa'nın kuvvetlerinin elinden alınması demekti ve Cemal Paşa bunu, kendisine

⁹⁸ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 412.

⁹⁹ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 67.

hakaret olarak saydı¹⁰⁰. Diğer yandan Beyrut, 21. Kolordu tarafından muharebesiz işgal edildi.

9 Ekim'de Cemal Paşa böyle bir hakarete itiraz ederek, bu şekilde görev yapamayacağını YOG Başkomutanlığına bildirdi¹⁰¹. Bunun üzerine Cemal Paşa, 10 Ekim'de YOG'un emriyle Halep'e alındı¹⁰² ve emrindeki kıtalar, fiilen 7. Ordunun emrine girdi. Zaten üç gün sonra da 4. Ordu lağvedildi. Artık Mustafa Kemal Paşa, von Sanders Paşa'ya isteklerini daha kolay kabul ettirebilecekti. Aynı gün Çöl Atlı Kolordusu, Baalbek'i muharebesiz işgal etti.

Cemal Paşa, 11 Ekim'de Halep'e geldiğinde Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmedi. Fakat İstanbul'a dönmeden önce yaverini göndererek elindeki altınları ve paraları Mustafa Kemal Paşa'ya teslim etti¹⁰³.

12 Ekim'de Humus'daki karargâh ve örtme birliği Humus'u terk ederek, Hama'ya geldi¹⁰⁴. Aynı gün Osmanlı hükümeti mütareke için bu kez İsviçre hükümeti aracılığıyla ABD'ye başvurdu. Fakat yine bir cevap alamadı.

Von Sanders Paşa gibi mümkün olduğunca çok toprak tutmak isteyen Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığının, 13 Ekim'de ordulara çektiği bir telgrafta, hükümetin mütareke başvurularından bahsetmeden "[Almanya ile İtilaf Devletleri arasında] mütarekenin imzasına kadar, düşmana vatanın bir karış toprağını bile bırakmamak için ordunun son derece fedakârlık göstermesi namus borcudur.¹⁰⁵" diyordu. Öte yandan aynı gün 21. Kolordu Trablus'u; 16 Ekim'de Çöl Atlı Kolordusu Humus'u muharebesiz işgal etti.

17 Ekim'de YOG imzalı bir talimat, 7. Ordu komutanlığına gönderildi. Buna göre:

7. Ordu, düşmanın kendine denk veya pek az üstün piyade kuvvetleri veya süvarisi karşısında Halep dolaylarını terk etmeyecektir. Bu maksatla Ordu, Halep güneyiyle Katma arasında

¹⁰⁰ Önalp, *a.g.e.*, s. 703.

¹⁰¹ Önalp, *a.g.e.*, s. 703.

¹⁰² Önalp, *a.g.e.*, s. 704.

¹⁰³ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁰⁴ Önalp, *a.g.e.*, s. 704.

¹⁰⁵ Önalp, *a.g.e.*, s. 743.

kademelendirilmekte olup, geri çekilme ancak düşmanın baskısı ve etkisiyle kabul edilebilecektir. ... Çekilmenin kesin zorunluluk olduğu halde menzil bağlantıları ve İstanbul ile olan irtibatın korunması, 2. Ordu ile işbirliği gibi sebepler, Halep'ten itibaren kuzeybatı istikametinin elde bulundurulmasını gerektirecektir. Aynı zamanda Halep dolaylarından anayurda ulaşan Antep-Maraş istikametinin büsbütün açık bırakılmaması unutulmayacak ve bu istikamet ayrıca karma bir müfrezeyle örtülecektir. ... Arz edilen bu tasarıların ancak kesin zorunluluklar halinde uygulanması cihetine gidileceğini ve memleketin bir karış toprağını sebepsiz terk etmemeyi Ordular Grubunun namus görevi telakki ettiğimi arz ederim¹⁰⁶.

Mustafa Kemal Paşa da bu talimata göre Halep'i savunacaktı.

18 Ekim'de Hama'daki örtme birliği, AKO ile kısa bir muharebeden sonra Hama'yı terk ederek Hamdaniye'ye gitti¹⁰⁷. Hama AKO tarafından işgal edildi. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa komuta kademesinde Türkleştirme işini başlattı: Von Sanders Paşa'nın Alman Kurmay Başkanı Binbaşı Prigge görevini, Mustafa Kemal Paşa'nın Kurmay Başkanı Yüzbaşı Sedat'a devretti¹⁰⁸. İki gün sonra YOG'da tek kalan Alman subay olan 1. Tümen komutanı Albay Hans Guhr da İstanbul'a döndü. Diğer yandan Osmanlı hükümeti, mütareke yapmak için bu defa İstanbul'da esir tutulan General Townshend'i Midilli'deki Britanya Akdeniz Filosu Komutanlığına gönderdi¹⁰⁹.

Artçıların, Çöl Atlı Kolordusunun zayıf keşif kolları karşısında muharebe etmeksizin geri çekilişi, 21 Ekim'de Maarratul-Numan'a çekilmekle başladı. 22 Ekim'de artçılar bu sefer El-sebil'e geldiler. Aynı gün İtilaf Devletleri ateşkes görüşmelerine başlamayı kabul etti. Artçılar son olarak 23 Ekim'de Tamnun'a çekildi.

Artçıların sürekli geri çekilmesinden dolayı Halep'in de boşaltılacağından endişe eden YOG Başkomutanlığı 24 Ekim'de gönderdiği bir emirde,

¹⁰⁶ Önalp, *a.g.e.*, ss. 717-718.

¹⁰⁷ Önalp, *a.g.e.*, s. 718.

¹⁰⁸ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 416.

¹⁰⁹ Gotthard Jaeschke, "Mondros'a Giden Yol", *Bellesten*, c. 28, sayı. 109, 1964, s. 147.

Örtme müfrezelerinin yeteri kadar düşmana karşı oyalama muharebesi yapmaksızın çekilmelerinin ardı ardına süregeldiğini görerek, bunun kötü bir adet haline getirilmesinden duyduğu kaygıyı [7.] Orduya bildiriyor ve artık artçılarla Ordu asıl kuvvetleri arasındaki alan daralmış olduğundan, bundan sonra hareket Ordu komutanlığının etki ve tam bir nüfuzu altında cereyan edeceğinden, 7. Ordu tarafından Halep ve dolaylarının ivedi olarak boşaltılamayacağına olan güvenini açıklıyordu¹¹⁰.

Mustafa Kemal Paşa, herhalde bu emir gereğince Çöl Atlı Kolordusu süvari komutanının bir gün önce yaptığı teslim olma talebini reddetti.

25 Ekim öğleden sonra Nuri el-Said Paşa komutasındaki AKO'daki bedeviler, Halep'e önce iki defa güneyden saldırdı, fakat püskürtüldüler¹¹¹. Sonra savunmasız bırakılan doğudan saldırarak, Halep Kalesini ve hükümet binasını ele geçirdiler. Baron Otel'deki merkez karargâhına kadar geldiler. Mustafa Kemal Paşa'yı esir veya rehin aldılar.¹¹² Fakat bedeviler daha sonra, para karşılığında Mustafa Kemal Paşa'yı serbest bırakıp, şehri terk ettiler¹¹³. Mustafa Kemal Paşa da hatıralarında o gün bedevilere 1000 altın verdiğini ve silah vaadinde bulunduğunu farklı bir şekilde anlatmaktadır¹¹⁴. Ama şehirde artık silahlı isyan çıkmıştı. Şerif Faysal'ı destekleyenler pencerelerden ve damlardan bomba atıp, ateş ediyordu. Akşamleyin yapılan sokak muharebelerinde çok sayıda isyancı öldürüldü¹¹⁵. Şehirde sükûnet sağlandı. Filistin'de başlayan sürekli geri çekilmeden beri, İrbit'ten sonra ikinci defa, kısa süreliğine de olsa bir savunma hattında tutunulmuştu. Öyle ki von Sanders Paşa, Halep güneyinde iyi savaştıklarını ve son günlerdeki muharebelerde ordunun silahların

¹¹⁰ Önalp, *a.g.e.*, s. 720.

¹¹¹ Falls, *a.g.e.*, s. 147.

¹¹² Kötü haber tez yayılır misali, Antalya mutasarrıfı Firuzan Bey, telgrafla Dahiliye Nezaretine Mustafa Kemal Paşa'nın esir alındığına dair duyumlar aldığını ve bunun doğru olup olmadığını soruyordu. T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916- 1922)*, Ankara, 2003, ss. 4-5.

¹¹³ Falls, *a.g.e.*, s. 147; Mango, *a.g.e.*, s. 221.

¹¹⁴ Önalp, *a.g.e.*, s. 725.

¹¹⁵ Kinross, *a.g.e.*, s. 123.

namusunu koruduğunu belirtmektedir¹¹⁶. Fakat Mustafa Kemal Paşa, İskenderun'a düşman askeri çıkarılması ve Çöl Atlı Kolordusundan takviye gelmesi ihtimallerinden ziyade, muhtemelen Halep halkının isyanını gördükten sonra buranın Türk yurdu olmadığına karar vererek¹¹⁷ şehri boşalttı. Karargâhı Halep'in 2 km kuzeyindeki bir tepeye taşıdı.

26 Ekim'de Halep güneyindeki kuvvetler de 8 km kuzeye doğru geri çekildi¹¹⁸. Halep, Şerif Faysal kuvvetlerince işgal edildi. Halep'in 15 km kadar kuzeybatısındaki Haritan'da ilerlemeye devam eden Çöl Atlı Kolordu birliklerine karşı bir Osmanlı tümeni (7. Ordu, 3. Kolordu, 1. Tümeni) şiddetli bir direniş gösterdi¹¹⁹. Fakat geceleyin 6 km daha kuzeybatıya (Bıyanum'a) çekildi. Bu defa 7. Ordu karargâhını Katma'ya nakletti.

Haritan'da gösterilen bu direniş karşısında, Çöl Atlı Kolordusu'na bağlı kuvvetler 27 Ekim'de Halep'e geri çekilirken, Şam'dan takviye yola çıktı. Aynı gün Mondros'ta mütareke görüşmeleri başladı. 28 Ekim'de ise YOG kuvvetleri 14 km daha kuzeybatıya doğru (Tennib'e) çekildi. Deyr el-Cemal ve Ziyaret arasında ileri karakollar bırakıldı¹²⁰.

AKO29 Ekim'de, Halep'in kuzeydoğusunda, Mezopotamya-Filistin demiryollarının kesişme noktası olan Müslümiye İstasyonu'nu ele geçirdi. Buradaki tümen çekilmeden önce istasyondaki trenleri tahrip etmesine rağmen, çok sayıda araç gereç sağlam olarak düşman eline geçti¹²¹. Böylece Antep-Maraş istikameti düşman kuvvetlerine açılmış ve Mezopotamya Cephesine ikmal hattı kesilmiş oluyordu.

30 Ekim akşamı Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütareke, 31 Ekim öğlen yürürlüğe girdiği zaman, YOG artçı birlikleri Halep'ten 30 km

¹¹⁶ Von Sanders, *a.g.e.*, ss. 418, 421.

¹¹⁷ Çünkü İskenderun 2. Ordu tarafından korunmakta ve Çöl Atlı Kolordusunun asıl kuvvetleri ise uzakta (Şam'da) bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, Halep'de bazı damlardan atılan bombaların kendisini güldürdüğünü, çünkü kendisinin Halep'i korumayı düşündüğünü ifade etmiştir. Önalp, *a.g.e.*, s. 725.

¹¹⁸ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 420.

¹¹⁹ Önalp, *a.g.e.*, ss. 726-727.

¹²⁰ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 421.

¹²¹ Önalp, *a.g.e.*, s. 727.

uzaklaşmış, Tel Rifat-Deyr el-Cemal-İskenderun yolu boyunca bir savunma hattında yer almıştı. 7. Ordu karargâhı da bu yolun kuzeybatısındaki Racu'daydı¹²². Aynı gün öğleden sonra padişahın eski yaveri ve yeni sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın emriyle von Sanders Paşa, YOG Başkomutanlığını Adana'da, Mustafa Kemal Paşa'ya devretti. Böylece padişahın başyaveri Mustafa Kemal Paşa, 7. Ordunun YOG bünyesine dahil olduğu Eylül 1917'den beri istediği YOG Başkomutanlığını, padişahın himayesiyle nihayet elde etmiş oluyordu¹²³.

Sonuç:

Birinci Dünya Savaşının bitimini, Osmanlı İmparatorluğu için hızlandıran Nablus Muharebesinin sonunda 4., 7. ve 8. Ordular imha edilmiş; Yıldırım Ordular Grubu ölü, kayıp ve esir olmak üzere yaklaşık 100.000 asker zayıt vermiştir¹²⁴. Bu zayıtın $\frac{3}{4}$ 'ü (75.000) esirlerden meydana gelmektedir ki¹²⁵, bu da muharebe bile edilmeden teslim olunduğunu göstermektedir.

MSK, klasik Britanya saldırı planına hızı katarak, insan, lojistik ve teçhizat üstünlüğüyle ezici bir zafer elde etmiştir. General Allenby hızlı saldırılarla, YOG ordularının bir savunma hattı kurmasını engelleyip, onları yine hızlı bir şekilde yok etti. Bunun için arazi koşullarından ve hava kuvvetlerinden çok iyi yararlandı; lojistiği ve koordinasyonu mükemmel yaptı. İkinci Dünya Savaşında Alman ordularının savaş doktrini olan blitzkrieg'in (yıldırım savaşı) fikir babası General Allenby idi¹²⁶.

YOG'un başarısızlığının nedenleri olarak da şunları sayabiliriz:

1- Falls, bu muharebede Osmanlı askerlerinin diğer cephelerde savaştığı gibi cesurca ve inatla savaşmadığını, Alman askerlerinin ise

¹²² Önalp, *a.g.e.*, s. 730.

¹²³ H. Fahri Çeliker, "Atatürk'ün Yaşamından: Falkenhayn–Mustafa Kemal Anlaşmazlığı", *ATAM*, sayı. 13, 1988; Mango, *a.g.e.*, s. 221.

¹²⁴ Erickson, *a.g.e.*, s. 197.

¹²⁵ Hart, *a.g.e.*, s. 559.

¹²⁶ Perret, *a.g.e.*, s. 84.

mükemmel savaştığını söylemektedir¹²⁷. Artık ekonomik olarak gücünün sonuna gelmiş olan Osmanlı İmparatorluğunun ordularındaki eratin çektiği lojistik yoklukların ve moral bozukluğunun, bu sonuçta etkisi olduğu şüphesizdir. Buna rağmen Osmanlı askerleri Irbit ve Haritan'da güçlü direnişler gösterebilmiştir.

2- YOG'un Nablus Muharebesinde harekât seviyesindeki en ciddi başarısızlığı, etkili karşı taarruzlar tertipleme konusundaki yetersizliği idi. İhtiyat birlikleri çok azdı ve var olan ihtiyat birlikleri de boş yere harcandığından, yok olmuşlardı. En göze çarpan eksiklik ise duruma hâkimiyetin kaybolmasına neden olan muhabere sistemindeki aksaklığı¹²⁸.

3- Von Sanders Paşa anılarının önsözünde "Türkiye'de görevli olarak bulunduğum beş yıl, sadece Dünya Harbindeki düşmanlara karşı değil, aynı zamanda sürekli olarak Alman Askeri Misyonunun nüfuzunu kırmaya çalışanlara karşı mücadele yıllarıydı.¹²⁹" demektedir. Bu da Osmanlı ve Alman komutanlar arasında sürekli çatışmaya ve orduların kötü yönetimine sebep olmuştur.

4- Mustafa Kemal Paşa özelinde bir sonuç çıkarmak gerekirse, Çanakkale Muharebelerinde gösterdiği katı savunma anlayışını Nablus'u, Irbit'i, Riyak'ı savunmakta göstermemiştir. Çanakkale'de askerlerine ölmeyi emrettiği halde, buralarda sürekli çekilmeyi emretmiştir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa bir Türk milliyetçisiydi. Bu nedenle Arapların yaşadığı yerleri (buralardaki genel isyan havasının etkisiyle beraber), anavatanın parçası olarak görmemiş, adı geçen yerleri Çanakkale Boğazı'nı savunduğu gibi savunmamıştır.

Fakat bu muharebe, Mustafa Kemal Paşa için boşuna da yapılmamıştır. Bu cephede kazandığı tecrübeler doğrultusunda, 1922'de Büyük Taarruzu, Allenby'nin yaptığı gibi planlamış ve sürpriz saldırıyla Yunanlıları hızla kuşatarak yok etmiş; artıkları İzmir'e kadar kovalamıştır¹³⁰. Ayrıca Nablus Muharebesinde, tüm kıtaların bitmez tükenmez havadan bombardımanı sırasında, hava gücünün önemini

¹²⁷ Falls, *a.g.e.*, s. 28.

¹²⁸ Erickson, *a.g.e.*, ss. 238, 251.

¹²⁹ Von Sanders, *a.g.e.*, s. 3.

¹³⁰ Kinross, *a.g.e.*, s. 310.

anlamıştır. Bu yüzden Kurtuluş Savaşından sonra 1925’de Türk Hava Kurumu’nu kurmuş ve kapısına “İstikbal göklerde” diye yazdırmıştır.

KAYNAKÇA:

Kitaplar

Abdullah, Kral, *Biz Osmanlı’ya Neden İsyân Ettik?*, 11. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2015.

Bozkurt, Celil (ed.), *Cevat Rifat Bey’in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, İstanbul:Gündoğan Yayınları, 2015.

Cline, Eric, *The Battles of Armageddon: Megiddo and the Jezreel Valley from the Bronze Age to the Nuclear Age*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002.

Cutlack, Frederic Morley, *Official History of Australia in the War of 1914-1918*, Vol: 8th, 11th Edition, Chapter: 12, Sydney:Halstead Press Pty Ltd, 1941.

Çulcu, Murat, *Arşivi Kaybolan Savaş*, İstanbul:Kastaş Yayınevi, 2009.

Erickson, Edward J., *1. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Falls, Cyrill, *Armageddon 1918*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003.

Guhr, Hans, *Türklerle Omuz Omuza*, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Hart, Liddell, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Kinross, Patrick, *Ataturk*, İstanbul:Remzi Kitabevi, 2004.

Lawrence, Thomas. E., *Revolt in the Desert*, Chatham: Wordsworth Editions Ltd, 1997.

Mango, Andrew, *Atatürk*, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.

Mortlock, Michael J., *The Egyptian Expeditionary Force in World War I*, Jefferson:McFarland & Co. Publishers, 2011.

Nicolle, David, *Lawrence and the Arab Revolts*, [Men at Arms: 208], Oxford:Osprey Publishing Ltd, 2004.

Önalp, (E) Gen. Kamil, Üstünsoy, (E) Alb. Hilmi, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina - Filistin Cephesi*, 4. Cilt, 2. Kısım, Ankara:Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1986.

Perret, Bryan, *Megiddo 1918 - The Last Great Cavalry Victory*, [Osprey Military Campaign Series 61], Oxford: Osprey Publishing Ltd, 1999.

T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916- 1922)*, Ankara: Başbakanlık, 2003.

Safvet, Necdet Fethi, *İsyancı Arap Ordusunda Bir Harbiyeli: Cafer el-Askeri*, İstanbul:Klasik Yayınları, 2008.

Von Sanders, Liman, *Türkiye'de Beş Yıl*, 2. Baskı, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Makaleler

Çeliker, H. Fahri, "Atatürk'ün Yaşamından: Falkenhayn–Mustafa Kemal Anlaşmazlığı", *ATAM*, sayı. 13, 1988.

Jaeschke, Gotthard, "Mondros'a Giden Yol", *Belleten*, c. 28, sayı. 109, 1964.

Sonyel, Salahi, "İngiliz Belgelerine Göre Mustafa Kemal-Lawrence Görüşmesi", *Belleten*, c. 53, sayı. 205, 1988.

Haritalar

Falls, Cyrill and Becke, A. F., *Military Operations: Egypt & Palestine from June 1917 to the End of the War*, Official History of the Great War Based on Official Documents by Direction of the Historical Section of the Committee of Imperial Defence, Volume 2, Part II, London: HM Stationery Office, 1930.

Gullett, Henry Somer, *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine, 1914-1918*, Vol. 7th, 10th Edition, Chapter 41, Sydney:Halstead Press Pty Ltd, 1941.

İnternet

Biographical Information, http://www.kinghussein.gov.jo/sharif_hussein.html, Son erişim tarihi: 14/08/2015.

Battle of Megiddo, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Palestine-WW1-3.jpg>, Son erişim tarihi: 14/08/2015.